

Pokoli falak és isteni létrák.

Határátlépés a holtak birodalmában Danténál és látomásos elődeinél

(absztrakt)

A túlvilági utazás iránya évszázadokig döntően horizontális volt: a pokol – a klasszikus Dis és Tartarus mintájára – általában kétszintes, vagyis vertikálisan két nagy egységre, felső és alsó pokolra oszlik, ahogy Dante infernója is. A purgatórium a 12. századig még nem külön birodalom, csak tisztító helyszín, mely a felső pokollal határos, vagy annak része. Esetenként összekötő folyosó a (földi) paradicsom felé (ld. *Thurkillus látomása*). Dante vertikálisan, és az előzményeihez képest geometrikusan, és minden amorfizmustól mentesen építi fel poklát, ugyanakkor a helyszínek kialakításában felhasználja a látomások kínálta készlet nagy részét, a folyókat még az antikvitás alvilági folyóit követve, de a Kókytost már a látomások halott vizének mintájára írva le.

A túlvilág területei közötti természetes választóvonalak a domborzati formák és vizek: hegyek, völgyek, szakadékok, gödrök, üregek, tavak és folyók, és ezeket a topográfiai elemeket Dante is mind beépíti a pokol és purgatórium vidékeibe. A régiókat elválasztó, vagy éppen összekötő elemek pedig a falak és a hol próbaként, hol tisztító helyként szolgáló hidak és létrák, lépcsők. A *Komédiában* nem találjuk a magas falat, amelyre egyes látomásokban az utazók felmászhatnak (pl. *Tundalus látomásában*), sem a „próba hídját”, de választóelemként jelennek meg több pokoli helyszínen is: hét fal övezi a nagy szellemek limbusbeli lakhelyét, a *nemes kastélyt* (*Inf* IV 106–108); Dis városát vasfalak veszik körül (*Inf* VIII 78); a VI. és VII. kör között sziklafal van (*Inf* XII 61–63); a Gonoszbogyrokat alkotó tíz koncentrikus árkot egymástól sziklagáták különítik el, melyeket néhol falnak nevez a szerző. Tűzfal veszi körül a földi paradicsomot is, amely egyrészt határvonal a purgatórium „büntető részlege” és az Éden között, másrészt tisztító rítus helye (*Pur* XXVII).

Míg a pokol és a purgatórium többnyire gyalogosan látogatható, a mennyei szférákba való feljutás ritkán történik közlekedési eszköz vagy létra nélkül, amely lehet próbatétel vagy összekötő kapocs két birodalom között. A hagyomány példáival ellentétben Dante a szeretet erejével emelkedik fel, azonban az Utazó számára két égi szféra között megjelenik a Paradicsom égi létrája, amely a Szaturnusz egéből az Empyreumba vezet. Dante létrája nem egy tényleges tárgy, hiszen a Paradicsom a szellemi lények birodalma, hanem egy szimbólum, amely már Szent Benedek, a szemlélődő szerzetesrend alapítójának Regulájában allegóriaként központi helyet foglal el. Előadásomban feltártam, hogyan hasznosítja és írja újra Dante a látomásos irodalom e kedves toposzait.